

<https://helda.helsinki.fi>

Kokemuksen asiantuntijat kertovat : Surukertomusten keinoista ja tehtävistä tietokirjoissa

Hollsten, Anna

Gaudeamus

2020

Hollsten , A 2020 , Kokemuksen asiantuntijat kertovat : Surukertomusten keinoista ja tehtävistä tietokirjoissa . julkaisussa M T Virtanen , P Hiidenmaa & J Nummi (toim) , Kertomuksen keinoin : Tarinallisuus mediassa ja tietokirjallisuudessa . Gaudeamus , Helsinki , Sivut 187-211 .

<http://hdl.handle.net/10138/327497>

---

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

KOKEMUKSEN ASiantuntijat kertovat

Surukertomusten keinoista ja tehtävistä tietokirjoissa

Anna Hollsten

Nykykulttuurissa kertominen on tärkeä osa surutyötä. Varsinkin surutyön ammattilaiset, kuten psykologit ja psykoterapeutit, ovat korostaneet kertomisen terapeuttista merkitystä. Kertomuksia hyödynnetään myös niin sanotuissa surukirjoissa, jotka tietokirjallisuuden kerronnallisuutta tarkasteltaessa muodostavat oman kiinnostavan tapauksensa.

Surutyö ja siihen liittyvä kertominen ovat sekä yksilöpsykologisia että sosiaalisia prosesseja. Kertomalla luodaan merkityksiä vainajan elämälle ja kuolemalle ja rakennetaan uudelleen surijan menetyksen ravitsemaa identiteettiä. Muistoja kuolleesta jaetaan hautajaispuheissa, muistokirjoituksissa, sosiaalisessa mediassa ja toisinaan jopa julkaistuna kirjana, kuten omaelämäkerrallisen surukirjallisuuden laaja valikoima osoittaa.¹

Surukirjallisuuden lajikirjo ulottuu runovalikoimista ja romaaneista omaelämäkertoihin, psykologiaa popularisoiviin tietokirjoihin ja itseapuoppaisiin. Toisissa painottuu tietoa, kun taas toiset tarjoavat ennen kaikkea lohtua ja vertaistukea sureville. Teoksia ryhmitellään usein sen mukaan, käsittelevätkö ne puolison, vanhemman vai lapsen kuolemaa. Myös kuolemistapa, kuten itsemurha, voi toimia ryhmitteilyn perustana. Lajityypistä ja kohderyhmästä riippumatta surukirjoissa kerrotaan tyypillisesti tarinoita: kirjoittaja voi kertoa omasta surustaan tai sisällyttää teokseensa muiden kertomuksia.

---

1. Ks. Neimeyer, Klass & Dennis 2014.

Aineistonani on kaksi surukirjallisuutta edustavaa tietokirjaa, joista toinen on psykologi ja psykoterapeutti Soile Poiijulan *Surutyö* (2002; viitteissä S) ja toinen yhdysvaltalaisen yritysjohtajan Sheryl Sandbergin ja psykologian professori Adam Grantin *Option B: Facing Adversity, Building Resilience, and Finding Joy* (2017; viitteissä OB). *Surutyö* on suunnattu tekijän ”Alkusanojen” mukaan sureville, heidän läheisilleen, ammatti-auttajille ja muille, jotka kohtaavat surevia (S, 12). *Option B*:n lähtökohtana on Sandbergin aviomiehen David Goldbergin äkillinen kuolema vuonna 2015. Päähuomio on suremisen asemesta surusta selviytymisessä, mihin kirjan nimikin viittaa: jos A-vaihtoehto ei ole enää mahdollinen, on tartuttava B-vaihtoehtoon.

Option B:n tarkoituksena on tekijöiden mukaan välittää tietoa resilienssistä (OB, 11–12). Resilienssi on suomennettu muun muassa psyykkiseksi palautumiskyvyksi ja selviytymiskyvykkyydeksi. Käsite kuvaa sitä, miten hyvin palaudumme läheisen kuoleman, trauman tai työpaikan menetyksen kaltaisista muutoksista.² Myös Suomessa resilienssi on noussut esille surua koskevassa keskustelussa: keväällä 2018 Tampereella järjestetyn valtakunnallisen Surukonferenssin teemana oli ”Resilienssi surussa – sinnikkyys, joustavuus, selviytymiskyky vaikeissa elämäntapahtumissa”, ja Poiijulta ilmestyi syksyllä 2018 resilienssiä käsittelevä teos.³

Sandberg ja Grant ovat kirjoittaneet *Option B*:n yhdessä, mutta kuten kirjan johdannosta käy ilmi, kertojana toimii ”yksinkertaisuuden ja selkeyden vuoksi” Sandberg ja Grantiin viitataan kolmannessa persoonassa (OB, 11).⁴ Teosta voikin luonnehtia tarinalliseksi tietokirjaksi, jonkinlaiseksi omaelämäkerran ja itseapuoppaan risteytykseksi. *Surutyö* on esitystapansa puolesta perinteisempi tietokirja, eikä kirjoittaja kerro juuri omista kokemuksistaan vaan toimii tiedonvälittäjän ja -tulkitsijan roolissa. Teoksessa käytetään kuitenkin esimerkkeinä surijoiden runoja ja kertomuksia. Keskityn analyysissäni puolisonsa menettäneen Pirkon kertomukseen eli vertailen kahta surukertomusta puolison menettämisestä.

---

2. Ks. esim. Mielenterveyden keskusliitto 2019; Suomen mielenterveysseura 2019; Poiijula 2019.

3. Surukonferenssi on vuosittainen tapahtuma, jonka useat surujärjestöt, Tampereen yliopisto ja Kirkkohallitus järjestävät yhteistyönä.

4. Kaikki OB:n lainaukset ovat A. H.:n suomentamia.

Tavoitteenani on selvittää, mihin tarkoituksiin *Surutyössä* ja *Option B* -teoksessa käytetään kertomuksia ja millaisia kerronnan keinoja niissä hyödynnetään. Kerronnan keinoja analysoidessani keskityn tunteiden ja kokemusten esittämiseen, joka korostuu kognitiivista narratologiaa edustavissa kertomuksen määritelmässä. Monika Fludernikin mukaan juuri kokemuksellisuus tekee kertomuksesta kertomuksen.⁵ Yksi David Hermanin prototyyppisen kertomuksen neljästä kriteeristä on vuorostaan niin sanottu *kvalia* eli se, miltä jokin tuntuu:⁶

1. Kertomus kiinnittyy johonkin tiettyyn kerrontatilanteeseen tai kontekstiin.
2. Se kannustaa tulkitsijoita päätelmiin kerrottujen tapahtumien aikajärjestyksestä.
3. Kerrotut tapahtumat ovat luonteeltaan sellaisia, että ne aiheuttavat jonkinlaisen häiriön tai epätasapainon tarinamaailmassa.
4. Kertomus välittää kokemuksen siitä, millaiselta tällaisten tapahtumien kohtaaminen tuntuu.⁷

Surukertomuksia voidaan pitää omana lajityyppinään, joka kuvaa surua, sen merkityksiä ja arvoituksellisuutta. Ne keskittyvät yrityksiin ja keinoihin hyväksyä ja ymmärtää menetys, selviytyä surusta ja mukautua uuteen elämäntilanteeseen.⁸ Tyypillinen tasapainoa järkyttävä tapahtuma on läheisen kuolema, ja kertomukset jäsentyvät tavallisesti aikaan ennen ja jälkeen menetyksen. Kuolemasta ja surun alkuvaiheista kerrotaan yleensä retrospektiivisesti ajallisen välimatkan suodattamana muistelukerrontana. Muistelu ulottuu myös aikaan ennen menetystä surijan muistellessa vainajaa, tämän elämänvaiheita ja yhdessä vietettyä aikaa.

Suremista säätelevät monet kulttuuriset normit, mikä heijastuu surukertomuksiin. Ne voivat olla kulttuurissamme yleisesti tunnettuja hallitsevia kertomuksia (*master narrative*), jotka ovat normittavia ja ylläpitävät käsityksiämme siitä, millaiset kokemukset ovat hyväksyttäviä. Vastakertomukset (*counter-narrative*) taas kyseenalaistavat ja vastustavat näitä normeja. Jako ei ole mustavalkoinen, vaan kertomuksessa voi

5. Fludernik 1996, 12–13, 28–30, 49–50; 2003b, 244–246.

6. Kvaliasta ja sen suhteesta Fludernikin kokemuksellisuuteen ks. Herman 2009, 137–146.

7. Herman 2009, xvi.

8. Dennis 2008, 802.

olla piirteitä molemmista kertomustyypeistä.⁹ Normit säätelevät erityisesti tunnesiteen jatkumista surijan ja vainajan välillä sekä tapoja, joilla surua ilmaistaan. Perinteisissä yhteiskunnissa uskonto normitti suremisen käytäntöjä, mutta maallistumisen myötä psykologia ja lääketiede ovat pitkälti ottaneet uskonnon paikan. Nykyisessä psykoterapian leimaamassa tunnekuulttuurissamme sekä pitkittynyttä että viivästynyttä suremista pidetään poikkeavana. Epänormaalia on myös, jos läheisensä menettänyt ei tunne lainkaan surua.¹⁰

Surukertomusten tutkimus on monitieteistä. Tunteita tutkivat psykologit ja filosofit ovat käyttäneet kirjailijoiden omaelämäkerrallisia surukertomuksia dokumentaationa käsityksilleen surusta. Vaikka heidän tutkimuksensa ei kohdistu surukertomusten lajityyppiin, niihin sisältyy myös kiinnostavia havaintoja esimerkiksi surukertomusten rakenteesta.¹¹ Yhteiskuntatieteilijät ovat tutkineet, miten kulttuuri muokkaa ihmisten tapoja kertoa ja tulkita kokemuksia lähiomaisten kuolemasta. Esimerkkinä voi mainita Sonja Miettisen sosiaalipolitiikan alaan kuuluvan väitöskirjan *Eron aika: tyttärien kertomuksia ikääntyneen vanhemman kuolemasta* (2006).¹²

Surukertomusten tutkimus nivoutuu sairauskertomusten tutkimukseen, ja kyseessä ovatkin toistensa lähilajit.¹³ Sairauskertomuksissa päähuomio on sairastuneen ihmisen omissa kokemuksissa, surukertomuksissa taas lähiomaisten kokemuksissa, jotka keskittyvät menetyksen jälkeiseen aikaan. Sosiologi Arthur W. Frank on urauurtavassa sairauskertomuksia käsittelevässä tutkimuksessaan *The Wounded Storyteller* (1995) hahmotellut kolme sairauskertomuksen tyyppiä: toipumiskertomuksen (*restitution narrative*), kaauskertomuksen (*chaos narrative*) ja etsintäkertomuksen (*quest narrative*).¹⁴ Toipumiskertomusta leimaa luottamus lääketieteen kykyyn parantaa sairaus. Punaisena lankana kulkee usko siihen, että hoidon jälkeen potilas on terve

9. Bamberg 2004, 359–363. *Hallitseva kertomus* on Hyvärisen (2007, 128) suomennos. Toinen suomennos, jota käytetään, on *vallitseva kertomus* (Mäkelä ym. 2018, 92). Hallitseva kertomus muistuttaa mallitarinaa (*master plot*); ks. Karttusen & Mäkelän luku tässä kirjassa.

10. Ks. esim. Neimeyer, Klass & Dennis 2014, 493.

11. Ks. esim. Goldie 2012, 57–74.

12. Miettinen 2006.

13. Dennis 2008, 801, 804–807.

14. Suomennokset ovat Hyvärisen (2007, 131). Hyvärinen (2004b, 306) on käyttänyt toipumiskertomuksen asemesta myös suomennosta *palautumistarina*.

ja voi palata takaisin entiseen elämäänsä. Kaaoskertomuksessa henkilön reaktiot sairauteensa ovat niin kaoottisia, ettei hän kykene jäsentämään niitä. Kertomuksesta puuttuu ajallinen ja kausaalinen koherenssi, mikä tekee tarinasta vaikeasti hahmottuvan. Kyse on eräänlaisesta anti-kertomuksesta, joka pikemminkin eletään kuin kerrotaan. Etsintäkertomus on Frankin kertomustyypeistä selvimmin omaelämäkerrallinen, ja suurin osa julkaistuista sairauskertomuksista edustaa tätä tyyppiä. Etsintäkertomuksessa potilas hyväksyy sairautensa, etsii merkitystä sairastumiselleen ja kokee, että sairaus on muuttanut hänen identiteettiään perustavasti. Paluuta entiseen ei ole, vaikka potilas olisikin toipunut.¹⁵

Viestinnäntutkija Michael Robert Dennis on tutkinut fiktiivisiä ja omaelämäkerrallisia surukertomuksia hyödyntämällä muun muassa Frankin typologiaa.¹⁶ Hän on erotellut kuusi kerronnallista ulottuvuutta (*narrative dimension*), joita hän pitää tunnusomaisina surukertomuksille. Osa on jokseenkin väljiä ja myös osittain päällekkäisiä, mutta jaottelu auttaa silti näkemään surukertomusten toistuvia aineksia. Käytän sitä tarkastellessani *Surutyön* ja *Option B:n* lajityyppillisiä piirteitä.

Ulottuvuuksista kolme ensimmäistä pohjautuu selvimmin Frankin kertomustyyppeihin: 1) toipuminen (*restorative dimension*), 2) arvioiminen (*evaluative dimension*) ja 3) tulkitseminen (*interpretive dimension*). Toipumisessa korostuvat keinot, joilla yritetään helpottaa surua ja selviytyä siitä. Arvioimisen ulottuvuus on väljä, mutta se sisältää samoja aineksia kuin etsintäkertomus. Kyse on siitä, että surija merkityksellistää eri tavoin menetystään. Tulkitsemisen ulottuvuudella on yhtymäkohtia kaaoskertomukseen, sillä se viittaa prosessiin, joka etenee menetyksen synnyttämästä kaoottisesta tilasta kohti ymmärrystä tapah-tuneesta. Dennisin kolme jälkimmäistä ulottuvuutta ovat 4) vahvistaminen (*affirmative dimension*), 5) affektiivisuus (*affective dimension*) ja 6) muutos (*transformative dimension*). Vahvistaminen koskee ensisijaisesti surijan suhdetta vainajaan: surija pyrkii jatkamaan ja vahvistamaan suhdettaan esimerkiksi vaalimalla vainajan muistoa. Affektiivisuuden ulottuvuudella Dennis viittaa tunneilmaisun korostumiseen ja muutoksen teemalla menetyksen aiheuttamiin perustaviin muutoksiin surijan elämässä.¹⁷

---

15. Frank 1995, 75–136.

16. Dennis 2008, 801–836.

17. Dennis 2008, 808–828.

Dennisin tutkimus tarjoaa yleiskatsauksen surukertomusten tyyppilisiin teemoihin, mutta siinä ei puututa surukertomusten kerrontaan, joka kuuluu omiin tutkimuskysymyksiini. Aloitan *Surutyön* ja *Option B:n* tarkastelun analysoimalla niihin sisältyvien surukertomusten kerrontaa. Tämän jälkeen tutkin, mitä tehtäviä surukertomuksilla on teoksissa. Molemmat teokset nostavat esille kysymyksiä kertomusten siirtämisestä uuteen käyttöyhteyteen. *Surutyössä* kertomukset on kehystetty uudelleen valaisemaan erilaisia näkökulmia suruun, ja myös *Option B* -teoksessa kerrotaan muiden kuin pelkästään kertojana toimivan Sandbergin kokemuksista. Kertomusten käyttö uusissa yhteyksissä nostaa herkästi esille eettisiä kysymyksiä toisten tarinoiden omimisesta. Tutkin, kenen kertomuksista on kyse, mihin tarkoitukseen niitä käytetään ja kuka tai mikä taho voi hyötyä niistä.¹⁸ Käsiteltyäni kertomusten siirtämistä uuteen käyttöyhteyteen sovellan aineistooni hallitsevan tarinan ja vastatarinan käsitteitä. Pohdin, edustavatko tarkastelemani esimerkit hallitsevan surukertomuksen tyyppiä vai tarjoavatko ne vaihtoehtoisia tapoja käsitellä surua. Lopuksi pohdin syitä surukirjojen suosioon, johon aikaisemmassakin tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota.¹⁹

PIRKON KERTOMUS

Pojjulan *Surutyö* jakaantuu neljääntoista lukuun, joiden aiheena on esimerkiksi kuoleman kohtaaminen, maskuliinisen ja feminiinisen surun erot, suruajan unet, perheen selviytyminen surusta ja komplisoitunut suru. Kirjan kahdessa viimeisessä luvussa esitellään lisäksi surun itsearviointi- ja itsehoitomenetelmiä.

Surutyöhön sisältyy kolmisenkymmentä läheisensä menettäneen ihmisen kertomusta. Kertojana on useimmiten surija itse. Erään nuoren miehen kertomusta käytetään esimerkkinä siitä, mitä voi seurata, jos surevien ei anneta itkeä. Kertomus on kehystetty muotoillulla "[t]ästä esimerkkinä erään nuoren miehen kuvas äitinsä hautajaisista", minkä jälkeen seuraa lainausmerkeillä merkitty suora sitaatti

---

18. Ks. Shuman 2005, 2–9, 162.

19. Dennis 2008, 801; Walter 2000, 98, 111–112.

(S, 29). Muutamassa tapauksessa Poijula kertoo kuulemansa tai luke-
mansa tarinan käyttäen surijasta kolmatta persoonaa.

Lähes puolet esimerkeistä on Pirkoksi nimetyn henkilön muistiin-
panoja, jotka kulkevat läpi teoksen ja muodostavat kertomuksen. Keski-
tyn Pirkon kertomukseen, koska se on monipuolisempi esimerkki kuin
lyhyet, tyypillisesti vain yhteen tapahtumaan tai kokemukseen keskit-
tyvät kertomukset. Pirkon muistiinpanokatkelmat on erotettu muusta
tekstistä käyttämällä toista kirjasinlajia, ja niiden perään on merkitty
kirjoittajaksi Pirkko. ”Alkusanoissa” Poijula taustoittaa Pirkon ker-
tomusta tuomalla esille, että teoksessa on ”puolisensa menettäneen
Pirkon kirjoittamia muistiinpanoja ensimmäisen suruvuoden ajalta”
(S, 16). Muistiinpanojen kehystys ja tulkinta on melko niukkaa, mistä
syntyy mielikuva, että Pirkon teksti muodostaa jokseenkin itsenäisen
kertomuksen Poijulan oman tekstin rinnalla. Katkelmien sijoittelu eri
lukujen yhteyteen on kuitenkin Poijulan käsialaa, ja kuten myöhemmin
nähdään, niukkakin kehystys voi olla merkityksellinen. Itse kertomuk-
sessa on vain vähän taustoittavaa ainesta. Kertomusta ei sidota mihin-
kään aikaan tai nimettyyn paikkaan, eikä puolison taustasta kerrota
juuri muuta kuin että hän oli tunnettu ja työssään näkyvä ihminen,
jonka kuolemasta kerrottiin heti seuraavan päivän lehdessä (S, 97, 99).
Yksityiskohtien niukkuudella saatetaan suojella Pirkon ja hänen per-
heensä yksityisyyttä.

Pirkon kertomuksen kaksi ensimmäistä ja kaksi viimeistä tekstiä
ovat omakohtaista keskeislyriikkaa edustavia runoja ja muut tekstit
proosakatkelmia (S, 27–28, 216, 228). Raja runojen ja proosakatel-
mien välillä ei ole kovin jyrkkä, sillä molemmissa kuuluu Pirkon ääni;
runoissa Pirkko toimii puhujana ja proosakatelmissa minäkertojana.²⁰
Ensimmäisessä proosakatelmassa on lisäksi jakso, joka lähestyy niin
asettelunsa kuin toistokuvionsakin vuoksi lyyristä ilmaisua:

--

Se [kuolema] oli todella tapahtunut.

Se oli todella tapahtunut hänelle [kuolleelle puolisolle].

20. Fludernikin (1996, 12–13) kokemuksellisuutta painottava kertomuksen määritelmä
on synnyttänyt kriittistä keskustelua kertomusten ja runouden suhteesta. Esimerkiksi
Alber (2002, 68–69) on todennut, että kaikki runotkin ovat kertomuksia, jos
kertomuksen keskeisenä kriteerinä on kokemuksellisuus. Runon ja proosakerronnan
rajankäynnistä ks. myös Grünthal 2013, 125–142.

Se oli todella tapahtunut minulle.

Se oli totta meille.

Kerralla sitä olisi ollut mahdoton kestää. (S, 55.)

Runojen ja proosakatkelmien välillä on myös eroja. Runot ovat preesensmuotoista tunteiden ilmaisua, ja kahta ensimmäistä runoa käytetään kuvittamaan itkemisen parantavaa vaikutusta: ”Sydämeni itkee / Se tuntuu kipuna, ruumiillisena kipuna sydämeni alla / Kun oikein kovasti itken, se hellittää hieman – ” (S, 28). Proosakatkelmat rakentavat tarinan ajallista jatkumoa, joka alkaa Pirkon löydettyä puolisonsa kuolleena. Proosakatkelmia ei kuitenkaan ole aseteltu tapahtumajärjestykseen. Ne seuraavat *Surutyön* jäsennyistä, joka ei perustu kronologiseen esitykseen surun eri vaiheista. Ensimmäisessä katkelmassa puolison kuolemasta on jo kulunut jonkin aikaa. Kertoja muistelee ja reflektoi ensimmäisiä päiviä kuoleman jälkeen:

Nyt myöhemmin ajatellen elin kuin puutuneena ensimmäiset päivät.

Oli tunne, kuin olisin elänyt kauheaa painajaista, josta herään, täytyy herätä.

Elin kuin jollakin toisella tasolla, josta katselin kauheaa totuutta syvästi eläytyen, mutta en itse eläen. Vasta myöhemmin totuus alkoi poksahdella syvemmälle tajuntaani. (S, 55.)

Pirkon kertomuksen seuraamista ja tulkitsemisesta ohjaa Poijulan kehystys. Edellä lainattua kohtaa käytetään esimerkkinä menetyksen ensireaktioihin kuuluvasta epäuskosta. Kertomuksen kronologian rakentamista helpottaa se, että lukijalla on esitietoa suremisen ja surukertomusten konventioista. Surukertomukset eroavat toisistaan sen mukaan, kenen kuolemaa niissä käsitellään ja onko kuolemaa edeltänyt pitkälinen sairastaminen vai onko kuolema tullut yllättäen. Monet ainekset, kuten hautajaisten kuvaaminen tai kuolleen ikävöinti ja muistelu, toistuvat kuitenkin kertomuksesta toiseen.

Pirkon kerronta on pääosin retrospektiivistä muistelukerrontaa, jossa on kaaoskertomuksen aineksia. Puolison kuolema on kertomuksessa poikkeuksellisen järkyttävä tapahtuma, sillä Pirkko löytää puolisonsa itsemurhan tehneenä. Hänen on alkuun vaikea ymmärtää, mitä on tapahtunut ja miksi hänen puolisonsa on päätynyt niin äärimäiseen tekoon. Ajan kuluminen, muistiinpanojen kirjoittaminen

ja toistuva puhuminen menetyksestä ovat kuitenkin auttaneet häntä jäsentämään tapahtumia ja ymmärtämään menetystään. Pirkko kertookin palanneensa tapahtumaan yhä uudelleen ja uudelleen: ”Kelasin tapahtunutta itsekseni ja ääneen läheisilleni” (S, 75).

Lukijalle tieto itsemurhasta annetaan Poiijulan lyhyessä kehystyksessä: ”Äkillisestä traumaattisesta kuolemasta on Pirkko kirjoittanut seuraavasti (hän löysi puolisonsa itsemurhan tehneenä)” (S, 87–88). Kehystystä seuraa kertomuksen kaikkein pisin, noin kahden ja puolen sivun jakso. Siinä kerrotaan tapahtumista heti kuolleen puolison löytämisen jälkeen: ambulanssin soittamisesta, lääkärin ja poliisien tulosta sekä kuolinuutisen kertomisesta koulusta tuleville lapsille (S, 87–90). Jaksoa voi analysoida niin Hermanin kertomusten kriteerien kuin surukertomuksille ominaisten ulottuvuuksienkin valossa. Puolison kuolema muuttaa Pirkon elämän peruuttamattomasti. Muutoksen lopullisuus tulee esille heti ensimmäisissä virkkeissä: ”Maailmani oli lentänyt sirpaleiksi. Se oli räjähtänyt sillä silmänräpäyksellä, kun olin tajunnut tapahtuneen.” (S, 88.) Keskeistä jaksossa on Hermanin neljännen kriteerin mukaisesti sen välittäminen, miltä tapahtuneen kohtaaminen tuntuu. Affektiivisuuden ulottuvuus on siis vahvasti kerronnassa mukana:

Oli tunne, kuin olisin yhtäkkiä paiskautunut johonkin epätodelliseen maailmaan, jota ei ollut olemassakaan ja kuitenkin se oli hirveän totta. Päässäni sinkoili ajatuksia laidasta laitaan. Olin hyvin tuskainen. (S, 89.)

Tulkittamisen ulottuvuus ilmenee tarpeena löytää vastaus siihen, miksi puoliso päätyi itsemurhaan. Kerronnan aikamuoto vaihtelee menneiden aikamuotojen ja preesensin välillä. Preesensmuodot viittaavat siihen, että vastauksia ei ole löytynyt vaan epätietoisuus jatkuu vielä kerronnan hetkellä:²¹

Olimme puhuneet paljon, mutta tätä ratkaisua en osannut ajatella sekuntiakaan ennen kuin se tapahtui. Luulen, että se tuli hänelle itselleenkin yhtäkkiä. En voi tietää sitä.

---

21. Ilmaisut *[h]aluaisin tietää*, *[h]aluaisin ymmärtää*, *[h]aluaisin auttaa* on myös mahdollista tulkita kokevan minän sisäiseksi monologiksi; varsinkin halu auttaa on ymmärrettävämpi tapahtuma- kuin kerrontahetken yhteydessä.

En voinut ymmärtää, miksi tämä oli tapahtunut. Miksi nyt, kun olen juuri tänä aurinkoisena aamuna ollut sanomattoman onnellinen siitä, että hän näytti selvinneen sokistaan. Hän sanoikin sen minulle. Hän oli ymmärtänyt, missä tilassa oli ollut. Oliko juuri sen tajuaminen ollut ratkaisevaa. En voi tietää sitäkään. Haluaisin tietää. Haluaisin ymmärtää. Haluaisin auttaa. Tajusin, että kaikki oli liian myöhäistä. (S, 88–89.)

Pirkon retrospektiivisestä kerronnasta on mahdollista erottaa kertova minä ja kokeva minä, mikä tuo kaksoispektiivin tunteiden ja kokemusten kerrontaan.²² Pirkko kertoo, miltä tapahtumien hetkellä tuntui (tai ei tuntunut) ja reflektoi jälkikäteen kokemustaan. Seuraavassa lainauksessa hän muistelee puolisonsa hautajaisia:

Sain myös nähdä, että suru oli koskettanut hyvin monia ihmisiä. Se tuntui ihmeellisen lohduttavalta.

Nyt myöhemmin ajatellen elin myös sen kuin itseni ulkopuolella, jotenkin puutuneena ja osin tajuamatta, mitä olimme tekemässä. Tiedän että myöhemmin en olisi pystynyt elämään kaikkia niitä vaihteita niin rauhallisesti kuin silloin.

Järjellä olin kyllä tajunnut tapahtuneen ja tajusin myös, miten tärkeätä on siten hyvästellä rakas ihminen. En ole koskaan pitänyt itseäni seremoniaihmisenä mutta nyt koin sen hyvin tarpeelliseksi. (S, 100.)

Ensin kertova minä eläytyy kokevan minän kokemukseen hautajaisista mutta heti perään ottaa etäisyyttä kokemuksesta ja ryhtyy arvioimaan sitä. Lainauksen viimeisessä virkkeessä kertova minä eläytyy taas aikaisempaan kokemukseensa. Esimerkissä ajan kuluminen on auttanut Pirkkoa ymmärtämään omia tunteitaan ja reaktioitaan, mikä mahdollistaa aikaisempien kokemusten reflektoinnin uudessa valossa. Muistiinpano jatkuu vielä siten, että aikamuoto muuttuu preesensiin ja hautajaisista siirrytään suoraan hautausmaalle. Kertova ja kokeva minä sulautuvat yhteen kertojan kuvatessa kokemustaan haudalla: ”Tuntuu hyvältä, että häntä muistetaan. Suru ikään kuin jakaantuu sillä tavoin.” (S, 100.)

---

22. Kertovasta ja kokevasta minästä omaelämäkerrallisessa retrospektiivisessä kerronnassa ks. esim. Schwalm 2014.

Esimerkki tuo havainnollisesti esille sen, miten Pirkko ei tyydy pelkästään kertomaan menneistä tunteistaan ja kokemuksistaan vaan myös reflektoi niitä jatkuvasti. Tulkitsemisen ulottuvuus on siten kertomuksessa vahvasti läsnä. Hermanin mukaan kertomukset ovat yksi ihmisen perustavanlaatuisista keinoista hallita aikaa, tapahtumia ja muutoksia ja ymmärtää kokemuksia. Ihmiset toisin sanoen kertovat ja lukevat kertomuksia siinä toivossa, että voisivat niiden avulla tehdä selkoa elämästään ja ympäröivästä maailmasta.²³ Pirkko ei löydä selitystä miehensä tekoon, mutta kertominen auttaa häntä jäsentämään kaoottisia tunteitaan sen verran, että lopputuloksena on kaaoskertomusta koherentimpi kokonaisuus.

SHERYLIN KERTOMUS

Surutyön ja *Option B* -teoksen lähtökohdat ovat hyvin erilaiset. Sheryl Sandberg oli jo ennen bestselleriksi nousseen kirjan ilmestymistä julkisuuden henkilö, joka tunnettiin paitsi Facebookin operatiivisena johtajana myös naisille suunnatusta johtajuusoppaastaan *Lean in: Women, Work, and the Will to Lead* (2013; suom. *Lean in: naiset ja menestymisen tahto*). Samana vuonna kun *Lean in* ilmestyi, *Time*-lehti valitsi Sandbergin maailman sadan vaikutusvaltaisimman ihmisen joukkoon. Hänen aviomiehensä David (Dave) Goldberg, jonka kuolemasta *Option B* kertoo, tunnettiin vuorostaan ohjelmistoyritys SurveyMonkeyn toimitusjohtajana. Goldbergin äkillinen kuolema sai laajasti mediahuomiota jo ennen *Option B*:n ilmestymistä. Monilla lukijoilla oli siten runsaasti ennakkotietoa Sandbergistä ja Goldbergin kuolemasta ennen tarttumista kirjaan.

Siinä missä Pirkko paljastaa lukijalle niukasti yksityiskohtia kerrotujen tapahtumien taustasta, *Option B* ei säästele niitä. Kyseessä on tunnustuksellinen teos, jossa Sheryl²⁴ kertoo avoimesti Daven äkillisestä kuolemasta ja vaikeasta ajasta tämän kuoleman jälkeen. Kuten kirjastakin käy ilmi, hän kertoi surustaan julkisesti jo ennen kirjansa ilmestymistä: 30 päivää puolisonsa kuoleman jälkeen hän julkaisi Facebookissa

23. Esim. Herman 2009, 1–2; 2013, xi. Hermanin määritelmän on suomentanut mm. Steinby (2009, 238–239).

24. Puhun Sandbergistä Sherylinä silloin, kun viittaan häneen kertomuksen kertojana ja päähenkilönä.

päivityksen, jossa hän muun muassa valitteli sitä, kuinka ihmisten oli vaikea kohdata hänen suruaan ja he mieluummin väistelivät aihetta. Päivitystä seurasi kommenttien ja yhteydenottojen vyöry, ja se muutti myös kollegoiden ja ystävien käytöstä. (OB, 38–40.)

Sherylin omien kokemusten lisäksi teoksessa tarjotaan tutkimustietoa resilienssistä. Silloin kun resilienssi koskee surusta toipumista, tutkimustieto ja tunnustuksellinen aines lomittuvat melko saumattomasti yhteen, mutta kun resilienssin käsittely laajenee muille elämänalueille, Sherylin kertomus jää hetkittäin taka-alalle ja kirjassa referoidaan enemmän muiden ihmisten tarinoita erilaisten vaikeuksien voittamisesta. Monet näistä tarinoista ovat kuitenkin Sherylin ystävien kertomuksia. Lisäksi edellä mainitun Facebook-päivityksen synnyttämät yhteydenotot ovat tarjonneet kokemukseen perustuvaa aineistoa teokseen. Kirjassa kerrotaan myös johtamisen ja työelämän psykologiaan erikoistuneen Grantin opetustyössään kohtaamista haasteista.

Kun Sheryl kertoo puolisonsa kuolemasta ja omasta selviytymisestään, kerronta on suurimmaksi osaksi muistelukerrontaa. Kertomus seuraa kirjan jäsentelyä, joka rakentuu temaattisesti. Kertomuksen ydin eli puolison kuolema pariskunnan lomamatkalla Meksikossa kerrotaan kuitenkin heti kirjan johdannossa. Aluksi Sheryl muistelee viimeisiä sanojaan miehelleen, minkä jälkeen hän siirtyy muistelemaan heidän ensitapaamistaan, tutustumistaan ja avioliiton solmimistaan, kunnes pääsee tapahtumaan, joka mullisti täydellisesti hänen elämänsä. Dave löytyy kuntosalilta sydänkohtaukseen tuupertuneena: ”Löysimme Daven makaamasta lattialla crosstrainerin vierestä kasvot sinertävinä ja vasemmalle kääntyneinä, pään alla pieni verilammikko. Kirkkaisimme kaikki. Aloitin elvytyksen.” (OB, 3–6.)

Koska *Option B*:n aiheena on resilienssi, surukertomukselle tunnusomaisista ulottuvuuksista kertomuksessa korostuu toipuminen. Kirjaan sisältyykin vinkkejä, joita tarjotaan avuksi sureville. Kun *Surutyössä* surun itsehoito-ohjeet on koottu kirjan loppuun, *Option B*:n itsehoito-ohjeet sisältyvät Sherylin kertomukseen. Sheryl kertoo menetelmistä, joista hän kuuli ystäviltiltään ja asiantuntijoilta ja joita hän piti toimivina. Grant neuvoa häntä esimerkiksi miettimään, miten asiat voisivat olla vieläkin huonommin:

”Huonommin?” kysyin häneltä. ”Pilailletko? Miten asiat voisivat olla huonommin?” Hänen vastauksensa leikkasi lävitsemi: ”Dave olisi voinut saada samanlaisen rytmihäiriöperäisen sydänkohtauksen kyyditessään lapsianne.” *Vau*. Ajatus siitä, että olisin voinut menettää heidät kaikki kolme, ei ollut koskaan aikaisemmin tullut mieleeni. Tunsin heti suurta kiitollisuutta siitä, että lapseni olivat elossa ja terveitä – ja tuo kiitollisuus lievitti hieman suruani. (OB, 25.)

Myös päiväkirjan kirjoittaminen esitetään terapiakeinona. Sheryl kertoo alkaneensa kirjoittaa päiväkirjaa puolisonsa hautajaispäivänä ja käsitelleensä ylitsevuotavia tunteitaan kirjoittamalla (OB, 67). Hän on luultavimmin käyttänyt päiväkirjamerkintöjä muistinsa tukena kirjoittaessaan suruajastaan, mutta itse päiväkirjaa lainataan niukasti. Pisin lainaus on päivätty viisi kuukautta puolison kuoleman jälkeen. Aikaa puolison kuolemasta on tässä vaiheessa kulunut jo niin paljon, että katkelmassa kuuluu selvemmin selviytyjän kuin surijan ääni – tai ainakin Sheryl pyrkii vakuuttamaan itselleen, että hän selviytyy: ”En ole vielä onnellinen. Mutta tiedän, kuinka paljon olen tehnyt kuluneen viiden kuukauden aikana. Tiedän, että pystyn selviämään. Tiedän, että pystyn kasvattamaan lapseni.” (OB, 75–76.)

Option B:n kerronta on surukertomuksille tyypilliseen tapaan tunnepitoista. Sheryl kertoo omista ja läheistensä tunteista, ja kertomus on paikoin niin koskettava, että lukija saattaa liikuttua.²⁵ Seuraavassa esimerkissä kuolinuutisen kertominen lapsille esitetään kohtauksena, jossa lukija vedetään vuoropuhelun avulla mukaan tapahtumiin:

Kun tulin kotiin, tyttäreni tervehti minua kuin mitään tavanomaisesta poikkeavaa ei olisi tapahtunut. ”Hei, äiti”, hän sanoi ja suuntasi yläkertaan huoneeseensa. Minä olin jähmettynyt paikalleni. Poikani tajusi heti, että jotain oli vialla. ”Miksi olet kotona?” hän kysyi. ”Ja missä isä on?” Istuimme kaikki sohvalle yhdessä vanhempieni ja sisareni kanssa. Isäni on aina yrittänyt suojella minua, ja hänen pitäessään vahvaa käsivarttaan olkapäitteni ympärillä sain rohkeuden puhua: ”Minulla on järkyttäviä uutisia. Järkyttäviä. Isä kuoli.” (OB, 109.)

---

25. Fiktion kyvystä liikuttaa lukijaa ks. esim. Menninghaus ym. 2017, 10–11.

Kaunokirjallisissa teoksissa dialogilla luodaan tyypillisesti välittömyyden ja toden tuntua sekä rakennetaan juonta, henkilöhahmoja ja temaatiikkaa.²⁶ *Option B*:n kohtausten lukija tietää jo entuudestaan, mitä on tapahtunut, joten vuoropuhelun tehtävänä on ennen kaikkea toden-tunnon luominen. Tilanteen tuskallisuutta korostetaan viimeisiä rep-liikkejä seuraavassa kerrontaosuudessa: ”Heidän huutamaisensa ja itkemisensä seuraavat mukanani tänäkin päivänä – primaalihuutoja ja itkua, jotka olivat kuin kaikuja sydämestäni. Mikään ei ole tullut lähelle-kään tuon hetken tuskaa.” (OB, 109.)

Kun kohtausta tarkastelee laajemmassa yhteydessä, sen tehtävä näyt-täytyy toisenlaisena. Luku käsittelee lasten resilienssiä, ja esimerkillä Sheryl osoittaa, että lapset voivat selviytyä pahoistakin menetyksistä: ”Niin perinpohjaisen hirveää kuin se oli, me kuitenkin selvisimme siitä” (OB, 110). Hän tähdentää, kuinka hänen omat lapsensa ovat onnekkaita, koska turvattu elämä on pehmentänyt heidän iskuaan. Tämän jälkeen hän siirtyy käsittelemään vaikeissa oloissa elävien lasten resilienssin kehitystä ja sen tukemista. Esimerkki havainnollistaa tapaa, jolla ker-tomuksia käytetään resilienssin käsittelemiseen *Option B*:ssä. Pohdin seuraavaksi tarkemmin, mitä tehtäviä kertomuksilla on aineistooni kuu-luvissa teoksissa.

KERTOMUSTEN OMIMINEN JA EMPATIA

Surutyössä Pirkon muistiinpanot on siirretty alkuperäisestä käyttöyhteydestään uuteen ympäristöön, jolloin niiden funktio on toinen kuin Pirkolle itselleen.²⁷ Alkusanoissaan Poijula kutsuukin Pirkkoa ”kokemuksen asiantuntijaksi”. Itseään hän luonnehtii asiantuntijaksi ammattinsa puo-lesta ja korostaa tasavertaisen ihmissuhteen tärkeyttä ammattiauttajan ja autettavan välillä. (S, 16.) Kokemuksen asiantuntijaksi ei tulla pel-kästään kokemalla jotakin, vaan olennaista on, että kokemus puetaan sanoiksi kertomalla siitä sekä itselle että muille. Pirkon asiantuntijuu-
dessa tärkeää on myös omien kokemusten reflektointi.

26. Kaunokirjallisen dialogin tehtävistä ks. Nykänen & Koivisto 2013, 9, 14, 16–19.

27. Ks. Shuman 2005. Shuman puhuu kertomusten matkustamisesta ja uudelleen paketoinnista, kun kertomus kerrotaan uudestaan jossakin toisessa kuin alkuperäisessä yhteydessään.

Traumaterapeutina työskentelevälle Poijulalle Pirkko on ihanne-esimerkki surijasta, joka on työstänyt menetystään terapiassa käytetyillä menetelmillä, joista moniin sisältyy kirjoittamista. Osa Pirkon muistiinpanoista voisi sisältyä kirjan lopussa esiteltyyn surutyökirjaan, jossa ohjeistetaan kertomaan muun muassa siitä, ”miltä minusta tuntui juuri sen jälkeen, kun olin saanut tietää kuolemasta” tai ”mitä minä muistan hänen hautajaisistaan ja miltä minusta tuntui olla hautajaisissa” (S, 230–232).

Pojulan kirjan sanoma perustuu pitkälti niin sanottuun uuteen surukäsitykseen eli jatkuvan siteen malliin. Uusi käsitys on 1990-luvulta alkaen syrjäyttänyt aikaisemman käsityksen siitä, että onnistunut sureminen edellyttää surijan irrottautumista kuolleesta. Kun kiintymyssuhteen pitkällistä jatkumista pidettiin aikaisemmin oireena psyykkisistä ongelmista, nykyään surun asiantuntijat korostavat, että kiintymyssiteen jatkuminen on surevalle tärkeää. Kahden läheisen ihmisen side ei heidän mukaansa katkea kuolemaan vaan muuttaa vain muotoaan. ”Vähitellen sureva oppii menetykseensä, ja poismenneestä rakkaasta kasvaa sisäistetty aarre. Samanaikaisesti sureva oppii jatkuvasti toistojen kautta, ettei kuollut ihminen ole konkreettisesti enää olemassa”, kirjoittaa Poijula. (S, 15, 18–22, 31–34.)

Pirkon kertomuksessa on yhtymäkohtia *Surutyön* sanomaan. Varsinkin seuraava katkelma, joka sisältyy leskeyttä ja uutta parisuhdetta käsittelevään lukuun, havainnollistaa hyvin uutta surukäsitystä. Uuden surukäsityksen mukaisesti kuollut puoliso jatkaa elämäänsä hänen läheisissään, jotka kuitenkin samalla ymmärtävät, ettei häntä enää ole:

Hänen fyysinen elämänsä täällä on päättynyt. Minun elämäni hänen kumppaninaan on päättynyt. Mutta hän elää meissä, minussa ja lapsissamme. Emme unohda häntä koskaan, mutta meidän on elettävä eteenpäin. Olemme ymmärtäneet sen. Vaikka usein vielä aamuisin, ennen kuin tajuan vieruspaikkani tyhjäksi, painan nopeasti herätyskellon napin alas, ettei hänen unensa häiriintyisi, uskon oppineeni jo monia asioita kokemaan yksin. (S, 136.)

Pirkon kertomus ei pääty lainattuun katkelmaan vaan jatkuu vielä muutamalla proosakatkelmalla ja kahdella runolla. Varsinkaan runot eivät ole sävyiltään seesteisiä. Ensimmäisessä runossa puhuja ilmaisee syvää yksinäisyyttä (S, 216), ja toisessa runossa hän pakottautuu irrottautumaan

kuolleesta ulkoisen paineen vuoksi. Vaikuttaa siltä kuin puhuja haluaisi vielä puhua rakkaastaan preesensissä mutta joutuu mukautumaan uuteen tilanteeseen ja käyttämään mennyttä aikamuotoa:

Oli ja oli

Vihaan tuota aikamuotoa

Miksi minun täytyy aina käyttää sitä, kun puhun
hänestä

Siksi, koska hän vain teki oli meni tuli rakasti

hän ei enää tee ole mene tule eikä rakasta

Se on niin ja minun täytyy ymmärtää se (S, 228)

Runo on kiinnostavasti kehystetty niin, että se olisi sopusoinnussa uuden surukäsityksen kanssa. Se sijoittuu lyhyeen lukuun, joka käsittelee viivästynyttä surua. Juuri ennen lainausta Poijula kirjoittaa, että "[y]hteyden saamista tunteisiin auttavat sanat 'Hän on mennyt iäksi' ja 'Hän oli – ei on!' Haudalla käynti ja kuolleelle puhuminen voivat myös auttaa." (S, 228.) Kuten huomataan, Pirkon runo ei suuntaudu kuolleelle vaan käsittelee sitä, miten kuolleesta puhutaan muille. Lisäksi mahdollisuutta puhua kuolleesta preesensissä ei tarjota vaihtoehtoksi: runon nimi on "Oli ja oli" eikä "Oli ja on". Kehystys nostaa esille kysymyksen omimisesta ja sulautumisesta. Sulauttavissa kertomuksissa yksittäiset kokemukset sulautetaan kulttuurisesti hallitsevien kertomusmallien alle.²⁸ Pirkon oma ääni saa kyllä kuulua, mutta siitä esitetään siloteltu tulkinta, jotta se sopisi kuvittamaan paremmin *Surutyön* sanomaa. Pirkon kertomusta ei kuitenkaan pakoteta sulkeumaan: luku loppuu lainattuun runoon, eikä Pirkon kokemuksiin enää palata.

Sherylin kertomuksen tehtävänä on paitsi jakaa tietoa resilienssistä myös koskettavalla esimerkillä vakuuttaa lukijat siitä, että resilienssiä on mahdollista harjoitella ja menetyksistä huolimatta elämä jatkuu. Kerroksen hetkellä, jolloin puolison kuolemasta on kulunut kaksi vuotta, Sheryl suree edelleen puolisoaan mutta korostaa samalla kirjansa ope-
tusten mukaisesti, että "[v]aihtoehto B antaa meille vaihtoehtoja. Kykenemme edelleen rakastamaan ... ja kykenemme edelleen löytämään iloa." (OB, 174.)

---

28. Ks. Meretoja 2018a, 13.

Maria Mäkelän johtamassa Kertomuksen vaarat -hankkeessa on kiinnitetty huomiota sosiaalisessa mediassa leviäviin kokemustarinoihin eli tarinoihin, jotka kertovat jostakin yksilön mullistavasta kokemuksesta. Ne ovat samastuttavia ja myötätuntoa herättäviä ja muuttuvat suosionsa ansiosta edustukselliseksi, jolloin niistä tulee opettavia ”tositarinoita”.²⁹ Myös kertomuksen tutkija ja folkloristi Amy Shuman on nostanut esille empatian keinona, jonka kautta kertomus yksityisestä kokemuksesta saa yleisemmän merkityksen. Empatia on suomennettu sekä myötätunoksi että eläytymiseksi muiden tunteisiin. Shumanin mukaan empatia mahdollistaa toisten ymmärtämisen ylittämällä ajalliset, paikalliset ja muut ihmisten kokemuksia erottavat tekijät.³⁰

Pirkon ja Sherylin tarinat ovat koskettavan aiheensa puolesta omiaan herättämään lukijoissa empatiaa. Sherylin tarina synnyttää mahdollisesti vielä herkemmin empatiaa kuin Pirkon, sillä se on huomattavasti pidempi ja sisältää enemmän tunteisiin vetoavia kokemusellisia yksityiskohtia. Toisaalta varsinkin suomalaiselle lukijalle Pirkko voi tuntua läheisemmältä kuin Piilaaksossa työskentelevä menestynyt johtaja, jonka optimismia huokuva tarina voi paitsi koskettaa myös ärsyttää.

Surutyössä ja *Option B* -teoksessa kerrotaan monien muidenkin kokemuksista. *Surutyössä* muiden kertomukset on usein referoitu lyhyesti niin, että niiden kokemukselliset yksityiskohdat jäävät niukemmiksi kuin Pirkon tarinassa eikä kertomuksilla ole siten samaa voimaa empatian herättämiseen kuin Pirkon kertomuksella. Tämä pätee varsinkin kertomuksiin, jotka on kerrottu kolmannessa persoonassa:

Eräs sureva isä kertoi, ettei hän voinut murtua ja näyttää todellisia tunteitaan. Kaikki muut olivat isästä riippuvaisia, eikä hän voinut pettää heitä. Mutta vaimo ei ymmärtänyt tätä vaan tulkitsi miehensä käyttäytymisen välittämisen puutteeksi. Mies oli järkyttynyt, koska hän pakottautui pysymään vahvana toisten vuoksi ja pelkäsi, että murtuisi täysin, jos näyttäisi tunteensa, eikä sitten olisi ketään, joka huolehtisi perheestä. (S, 39.)

29. Mäkelä ym. 2018, 92. Ks. myös Karttusen & Mäkelän luku tässä kirjassa.

30. Shuman 2005, 4.

Option B:ssä muiden kertomukset ovat alisteisia Sherylin kertomukselle. Kertomuksia referoidaan monesti pidemmin kuin *Surutyössä*, mutta niiden määrä ja aiheiden kirjo aiheuttavat sen, etteivät ne jää elämään samalla tavoin kuin Sherylin omaelämäkerrallinen kertomus. Paikoitellen syntyy myös vaikutelma, että niitä käytetään kehyksenä Sherylin kertomukselle. Luvussa, joka käsittelee armollisuutta itseään kohtaan ja itseluottamuksen menettämistä vaikeissa tilanteissa, kerrotaan noin kuuden sivun verran Catherine Hoke -nimisen naisen elämän karikoista ja siitä, kuinka hän lopulta sai takaisin itseluottamuksensa. Yhden yleistävän kappaleen jälkeen kerronta siirtyy jouhevasti Sherylin elämään:

Itseluottamus on onnellisuuden ja menestyksen edellytys. Kun meillä ei ole sitä, jääme jumittamaan heikkouksiimme. Emme onnistu ottamaan vastaan uusia haasteita emmekä oppimaan uusia taitoja. –

Monien muiden tavoin olen taistellut itseluottamuksen puutteen kanssa läpi elämäni. (OB, 58–65.)

Option B -teoksessa painotetaan sitä, että vaikeat kokemukset tulee jakaa muiden kanssa. Myös *Surutyöstä* on löydettävissä sama sanoma, mutta *Option B*:ssä se saa aivan toisenlaiset mittasuhteet. Kun Poijula puhuu sosiaalisesta verkostosta, hän viittaa ensisijaisesti perheenjäseniin, sukulaisiin, ystäviin, työtovereihin, naapureihin ja mahdollisiin ammattiauttajiin. Lisäksi hän käsittelee lyhyesti internetin keskusteluryhmiä uutena keinona vertaistuen saamiseksi. (S, 215, 226–227.) *Option B* taas on korostuneesti sosiaalisen median aikakauden tuote. Sherylille työ Facebookin palveluksessa muuttui puolison kuoleman jälkeen aikaisempaa merkityksellisemmäksi, kun hän ymmärsi, miten palvelu voi auttaa ihmisiä jakamaan asioita toisten kanssa. Esimerkkinä hän kertoo ystävästään, joka sai Facebookin välityksellä tukea veljensä itsemurhan jälkeen. Myös hänen omaa puolisoaan muisteltiin Facebookissa jakamalla tarinoita ja videoita. (OB, 89.) Itseapu-näkökulma korostuu kirjan lopussa, jossa lukija kutsutaan mukaan *Option B*:n verkkosivuille ja Facebook-ryhmään.

Sosiaalisella medialla on yhä tärkeämpi rooli muistojen jakamisessa ja *surutyössä*. Sandbergin asema Facebookin johtajana saa kuitenkin aikaan sen, että julkaisemalla kertomuksensa omasta menetyksestään Sandberg tulee samalla mainostaneeksi Facebookia. Tämä

pätee myös kirjassa referoituihin muiden ihmisten kertomuksiin, mikä nostaa jälleen esille kysymyksen kertomusten omimisesta. Sandbergin ja Grantin (ja heidän avustajiensa) eri menetelmin keräämät tunnus-tukselliset tarinat toimivat esimerkkitarinoina resilienssin merkityk-sestä, mutta käyttöyhteytensä myötä ne palvelevat myös Facebookin markkinointia. Lukuisat Sandbergin ja Grantin ystävät, tutut ja haas-tateltavat, joihin kirjassa viitataan, esiintyvät tarinoineen Facebookin mannekiineina, halusivat he sitä tai eivät. Schuman onkin huomaut-tanut, kuinka kertomusten ”uudelleen paketointi” eli siirtäminen uuteen käyttöyhteyteen toimii strategiana, jonka avulla kapitalistisessa markkinataloudessa tuotetaan ja myydään identiteettejä.³¹

SURUKERTOMUSTEN NORMIT, OHJEET JA SÄRÖT

Pirkon ja Sherylin tarinat ovat niin sanottuja kerrottavia kertomuksia. Kerrottavuudella on viitattu alun perin seikkoihin, joiden vuoksi ker-tomus kannattaa kertoa; kertomuksella pitää toisin sanoa olla jokin ”pointti”. Fludernik on vuorostaan painottanut kerrottavien tapahtu-mien emotionaalista merkitystä kertojalle. Tärkeistä tapahtumista ei kuitenkaan aina pysty kertomaan, sillä jotkin asiat ovat liian henkilökoh-taisia, hämmentäviä tai järkyttäviä kerrottaviksi, eli ne ylittävät kerrotta-vuuden ylärajan.³² Pirkon ja Sherylin kertomusten kerrottavuus syntyy siitä, että puolison äkillinen kuolema on järkyttävä tapahtuma, joka mullistaa kertojan elämän. Pirkon kertomus sisältää vaikeammin ker-rottavia aineksia kuin Sherylin. On helpompi kertoa, että läheinen on kuollut äkilliseen sydänkohtaukseen kuin itsemurhaan, sillä itsemurha on edelleen tabu, josta mielellään vaietaan. Pirkko ei esimerkiksi kerro itsemurhan tekotapaa eikä juuri raota itsemurhan syitä tai taustoja.

Surukertomuksille on tunnusomaista muistella kuollutta ja kuvailla, millainen hän oli eläessään. Kuvatut yksityiskohdat ovat usein sellai-sia, että vain kertoja on voinut tietää niistä. Kuvaus voi olla kuollutta ihannoivaa, mutta yhtä lailla kertoja voi muistella vikoja ja puutteita.³³

31. Shuman 2005, 25. Facebookin huomattavaan rooliin *Option B* -teoksessa ovat kiinnittäneet huomiota myös jotkut kirjan arvostelijoista, ks. esim. Mead 2017.

32. Kerrottavuudesta (*tellability*) ks. esim. Baroni 2014; Fludernik 2003b, 245. Kerrottavuuden ylärajasta ks. Norrick 2007, 135–136.

33. Dennis 2008, 817.

Sherylin kertomuksessa muistellaan hyväntahtoiseen sävyyn Daven huonoa elokuvamakua ja nauretaan hänen lähes samanlaisille harmaille konferenssipaidoilleen, joita on kertynyt pinoksi asti (OB, 158, 166). Kertomus sisältää myös muistoja perhe- ja avioelämästä; esimerkiksi pariskunnan häitä muistellaan yksityiskohtaisesti (OB, 156–157). Pirkon kertomuksessa on huomiota herättävän niukasti konkreettisia muistoja puolisosta, vaikka muistelu on Pirkolle tärkeä keino ylläpitää suhdetta kuolleeseen:

Hänen [puolison] suurennettu valokuvansa oli koko ajan pöydälämme ja kannoin myös yhtä jatkuvasti laukussani. Elin hänen kanssaan. Hän olikin läsnä kaikkialla. Kodissamme ikään kuin leijui ilmassa hänen lämpönsä ja hyväntahtoisuutensa. Sitä en tuntenut menettäneeni. Lapsetkin tunsivat samoin. Hän oli sydämissämme. (S, 94–95.)

Elämänmakuisten muistojen sijaan Pirkon kertomuksessa korostuu puolison muiston kunnioittaminen ja kiitollisuuden tunne. Löytäessään puolisonsa kuolleena hän tuntee järkytyksen keskelläkin kiitollisuutta siitä, miten hyvän suhteen hän oli saanut kokea ja ”miten suurenmoinen isä” lapsilla oli ollut (S, 90). Emme voi tietää, onko Pirkko itse päättänyt olla kertomatta yksityiskohtaisemmin vaikeuksista, jotka edelsivät puolison itsemurhaa, vai vastaako Poijula valinnoista. Loppuvaikutelmana on kuitenkin korostetun myönteinen ja melko etäiseksi jäävä kuva puolisosta. Veikko Huovisen omaelämäkerrallinen romaani *Pojan kuolema* (2007) ja Anna-Leena Härkösen *Loppuunkäsitelty* (2005) taas ovat esimerkkejä siitä, ettei itsemurhan kaltainen arka aihe välttämättä johda siloteltuun kerrontaan. Molemmat kertovat paitsi surusta myös itsemurhan tehneen läheisen pitkäaikaisista mielenterveyden ongelmista. Etenkin Huovisen teos on suorudessaan ravisteleva lukukokemus.

Erot tavoissa kertoa kuolleesta läheisestä nostavat esille kysymyksen siitä, millainen on oman aikamme hallitseva surukertomus. Surukertomuksissa on paljon variaatiota ja yksilöllisiä piirteitä.³⁴ Joitakin yleistyksiä voidaan kuitenkin tehdä. Filosofi Peter Goldieta mukaillen voi esimerkiksi todeta, että kertomus surusta päättyy tyypillisesti emotionaaliseen sulkeumaan, jossa surija pystyy ymmärtämään ja arvioimaan

---

34. Dennis 2008, 828–832.

mennyttä elämäänsä ja on löytänyt itselleen sopivan suhtautumistavan tapahtuneeseen.³⁵ Surukertomuksia tutkinut sosiologi Tony Walter ei käytä hallitsevan kertomuksen käsitettä mutta hahmottelee kertomustyyppin, jota pitää tunnusomaisena myöhäismodernille terapiakulttuurille. Suri ja näyttäytyy siinä sankarina ja pyhiinvaeltajana, jolla on rohkeutta tutkia ja ilmaista omia tuskan tunteitaan sekä tarkkailla omaa kehitystään matkalla kohti paranemista. Saavuttaessaan määränpään hän on muuttunut ja kasvanut kokemuksistaan. Hän on saanut matkallaan voimaa muiden surijoiden kertomuksista, ja päästyään perille hän kertoo vuorostaan omista kokemuksistaan.³⁶

Walter ei säästele ironiaa hahmotellessaan kertomustyyppiä, jonka yhtymäkohdat Frankin etsintäkertomukseen ovat ilmeisiä. Hänen arvottava asenteensa liittyy sukupuoleen ja luokkaan. Sankarisuri on nimenomaan nainen, ja Walterin mukaan valtaosa surukertomusten kertojista on ylempään keskiluokkaan kuuluvia koulutettuja naisia. Kaikki väestöryhmät eivät siten voi yhtä lailla samastua kertojiin vaan saattavat päinvastoin kokea kertomukset poissulkevin.³⁷ Surukirjallisuuden sukupuolittuneisuus otetaan esille myös *Surutyössä*. Poijula kirjoittaa, että naisten tapa surra on hallinnut surukirjallisuutta ”normina”. Naisten surulle ovat tunnusomaisia voimakkaat tunteet, jotka jaetaan avoimesti toisten kanssa. Miehet ovat vastahakoisempia ilmaisemaan tunteitaan ja käsittelevät menetystään usein ongelmanratkaisun ja toiminnan avulla.

Selvää on, että on myös miesten lailla surevia naisia ja päinvastoin (S, 111–114). Pirkko ja Sheryl ovat naisina tyypillisiä surukertomusten kertojia, mutta molemmissa teoksissa referoidaan myös miesten kertomuksia menetyksestä. Varsinkin *Option B*:tä hallitsee kuitenkin menestyneen, koulutetun naisen ääni, vaikka teoksessa puututaan myös yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen ja käsitellään varallisuuden ja elinolojen merkitystä resilienssin kehittämisessä (esim. OB, 110). Pirkon sosiaalisesta statuksesta ja koulutuksesta voi esittää vain arvailuja sen perusteella, mitä hän kertoo puolisonsa näkyvästä asemasta ja miten hän ilmaisee itseään kirjallisesti.

---

35. Goldie 2012, 70–71.

36. Walter 2000, 103.

37. Walter 2000, 103–104.

Sherylin kertomus päättyy odotuksenmukaisesti emotionaaliseen sulkeumaan. *Option B:n* lopussa on pitkä lainaus tunteisiin vetoavasta muistopuheesta, jonka Sheryl piti puolisonsa hautajaisissa. Lainauksen alussa hän lupaa humoristiseen sävyyn muun muassa, että pariskunnan lapset jatkavat isänsä suosikkijalkapallojoukkueen kannattamista, mutta puhe jatkuu perinteisemmin: ”Tänään saatamme elämäni rakkauden lepoon, mutta hautaamme vain hänen ruumiinsa. Hänen henkensä, hänen sielunsa, hänen ihmeellinen antamisen kykynsä on edelleen meidän kaikkien kanssa.” (OB, 175–176.)

Sherylin kertomuksen keskeisin tiedollinen kehys on psykologinen tieto resilienssistä, mutta kiinnostavasti kertomuksessa on myös uskonnollisia aineksia, kuten lainaus muistopuheesta osoittaa. Sheryl viittaa toisaalla juutalaisiin rituaaleihin, mikä vahvistaa kertomuksen hengellistä juonnetta (esim. OB, 19, 38).

Kuten edellä on tullut esille, Pirkon kertomuksen loppu on ambivalentimpi ja avoimempi kuin Sherylin kertomuksen. Ei myöskään sovi unohtaa, että Pirkon kertomuksessa on kaaoskertomuksen aineksia. Ihmiset, joilla on takana traumaattinen tapahtuma, eivät onnistu saavuttamaan emotionaalista sulkeumaa, vaan heidän kerrontansa on tyyppillisesti latteaa, tunteista riisuttua raportointia. Vaihtoehtoisesti he eivät pysty lainkaan kertomaan tarinaansa.³⁸ Luonnehdinta sopii kuitenkin huonosti Pirkkoon, joka kertomuksessaan erittelee hyvin tarkasti tunteitaan. Pirkko on refleктоimalla saavuttanut ymmärryksen siitä, mitä on tapahtunut, vaikka puolison ratkaisu jääkin hänelle arvoitukseksi. Hänen kertomuksensa päättyy siis ainakin osittain emotionaaliseen sulkeumaan.

Sherylin kertomus edustaa hallitsevaa kokemuskertomusta ennen-aikaisesti leskeksi jäämisestä. Onnelliseksi kuvatun avioliiton katkaisee äkillinen, odottamaton kuolema, ja sitä seuraa suru ja vähittäinen toipuminen. Vastatarina tälle kertomukselle on esimerkiksi toimittaja ja kirjailija Asta Lepän omaelämäkerrallinen romaani *Sinä et hävinnyt* (2008), jossa pariskunta on muuttanut erilleen kolme kuukautta ennen puolison kuolemaa liikenneonnettomuudessa. Koetut tunteet toisen kuoleman jälkeen ovat ristiriitaisia, ja muistoja toisesta värittävät erilleen muuttamiseen johtaneet ongelmat. Myös Pirkon kertomuksessa

---

38. Frank 1995, 98; Goldie 2012, 71.

on puolison itsemurhan vuoksi vastakertomuksen aineksia, mutta se asettuu (tai ainakin asetetaan) hallitsevan kertomuksen uomaan.

Kysymys uuden parisuhteen aloittamisesta on toistuva aihe leskeksi jääneiden surukertomuksissa.³⁹ Perinteisissä yhteisöissä suruaikaa ja lesken uudelleen avioitumista säädeltiin hyvin tarkasti, mutta nykyajan länsimaisista yhteiskunnista tällaiset säännöt puuttuvat. Jokainen joutuu itse ratkaisemaan, milloin on valmis uuteen parisuhteeseen. Aihetta käsitellään sekä *Surutyössä* että *Option B:ssä*. *Surutyön* ”Leskeys ja uusi parisuhde” -alalukuun sisältyy jopa kaksi katkelmaa Pirkolta. Näissä käsitellään leskeyttä ja kiintymyssuhdetta kuolleeeseen. Jälkimmäisessä katkelmassa on nähtävissä jo irrottautumista kuolleesta: ”Mieheeni tulevat sanat: Anna surun tulla ja elä se, mutta ymmärrä myös, milloin sinun on noustava.” Kiinnostavasti luvussa ei ole esimerkkikertomuksia uuden parisuhteen solmimisesta, vaan siinä tukeudutaan muun muassa tilastotietoihin eri ikäryhmiin kuuluvien mies- ja naisleskien uudelleen avioitumisesta. (S, 132–137.)

Option B:ssä uuden suhteen solmiminen liittyy elimellisesti resiilienssiin, ja aihetta käsitellään kirjan loppupuolella osana Sherylin kertomusta höystettynä tutkimustiedolla ja muiden kertomuksilla. Keskeiseksi teemaksi nousee se, miten vielä nykyäänkin miesleskien on sallitumpaa aloittaa seurustelu ja avioitua uudelleen kuin naisten – näin ainakin *Option B:n* mukaan. Sheryl kertoo saaneensa paljon kielteistä palautetta, kun hänet nähtiin julkisuudessa uuden kumppanin kanssa. (OB, 159–166.) Feministisesti sävyttynyt kritiikki konservatiivisia asenteita kohtaan ja kielteisestä palautteesta kertominen tuovat raikasta säröä Sherylin kertomukseen, joka muuten on varsin konventionaalinen.

Sekä Pirkon että Sherylin kertomukset ovat normatiivisia jo sen takia, että niitä käytetään esimerkkeinä oppaana toimivissa tietokirjoissa. Niillä on siten suorastaan didaktinen funktio: ne mallintavat, miten surevan olisi hyvä toimia. Huomattavaa on, että osa Pirkon kertomuksen katkelmista sisältyy *Surutyön* lukuun ”Surun itsehoito”, jossa annetaan neuvoja sureville.⁴⁰ Kumpikaan kirja ei kuitenkaan esitä pelkästään yhtä suositeltavaa toimintatapaa. *Surutyössä* esitellään suruun

---

39. Dennis 2008, 824–828.

40. Ks. alaluvut ”Surun ensimmäiset viikot ja selviytyminen” (S, 201–205), ”Sosiaalinen verkosto” (S, 216) ja ”Viivästynyt suru” (S, 228).

liittyvän tunnekirjon moninaisuutta ja suremisen eri tapoja ja käytänteitä. *Option B*:n johdannossa muistutetaan siitä, ettei ole mitään oikeaa tapaa surra: ”Täydellisiä vastauksia ei ole” (OB, 11).

Molempia teoksia kannattelee aikamme terapiakulttuuriin kuuluva oletamus suruun liittyvästä kasvusta (ks. S, 62–67; OB, 77–93). Voikin sanoa, että molempiin tiivistyy hallitsevan surukertomustyypin eetos siitä, kuinka kuolema on uuden ymmärryksen alku ja suru tekee meistä vahvempia ja kypsempia.⁴¹ *Surutyössä* kasvun eetos pysyttelee yksilopsykologian tasolla. *Option B*:ssä kasvu palvelee myös työ- ja talouselämän tarpeita. Yritysjohtajana Sheryliä kiinnostaa, miten työnantaja voi toimillaan vaikuttaa alaistensa hyvinvointiin. Lisäksi on selvää, että yritykset hyötyvät resilienteistä työntekijöistä. Olennaista molemmissa kirjoissa on, että kasvuun tarvitaan muiden tukea. Tukea voi saada läheisiltään, ammattiauttajilta, työtovereilta, työnantajalta tai samassa tilanteessa olevilta. Kirjat tarjoavat itsekkin mahdollista vertaistukea esimerkkikertomusten muodossa. *Option B* -teos menee tässä askeleen pidemmälle kuin *Surutyö* kutsuessaan lukijan mukaan *Option B*:n verkkosivuille ja Facebook-ryhmään.

SURUKIRJOJEN SUOSIO

Surukirjallisuus alkoi yleistyä 1900-luvun loppupuolella. Walter ajoittaa surukertomusten yleistymisen Britanniassa ja Yhdysvalloissa 1900-luvun viimeiseen kolmannekseen.⁴² Suomessa julkaistun surukirjallisuuden yleistymisen ajoittuu nähdäkseni 1990- ja 2000-luvun taitteeseen. Lajin suosio näyttää vain kasvavan. Alkusyksystä 2018, jolloin aloin kirjoittaa tätä lukua, ilmestyi ainakin kolme suomenkielistä surukirjaa: Juha Itkosen omakohtainen romaani *Ihmettä kaikki*, Hannu Mäkelän *Valo: kertomus rakkaudesta* ja malesialais-norjalaisen Long Litt Woon *Stien tilbake til livet* -teoksen (2017) suomennos *Minun sienipolkuni*. Mäkelän ja Long Litt Woon kirjojen lajityyppiä on vaikea määrittää, mikä näyttää olevan tyypillistä surukirjallisuudelle. *Aamulehden* kriitikko luonnehti Mäkelän kirjaa ”perin kummalliseksi ja syvältä riipaisevaksi teokseksi”: ”Valo, kertomus rakkaudesta ei ole romaani eikä

---

41. Walter 2000, 103.

42. Walter 2000, 98.

elämäkerta vaan erinomaisen epäsuomalainen ja ilahduttavan epämiehekäs kuvaus paitsi rakkaudesta, myös surusta, kuolemasta, sanoista. Voisiko sitä kutsua sielunmessuksi?”⁴³ *Minun sienipolkuni* -teosta voi luonnehtia tarinalliseksi sienikirjaksi, jossa Long kertoo, miten hän sai apua sieniharrastuksesta puolisonsa menetyksen jälkeen. Kirjan käännösoikeudet on myyty ainakin 12 maahan, ja lehtihaastattelun mukaan kirjailija saa viikoittain fanipostia puolisonsa menettäneiltä.⁴⁴

Surukirjallisuuden suosion syyksi on arveltu myöhäismodernin ajan yksilökeskeisyyttä. Kun uskonto ja yhteisö eivät enää säätele suremista yhtä voimakkaasti kuin ennen, ihmiset hakevat opastusta suruun kirjoista. Myös psykoanalyysistä kummunnut terapiakulttuuri on edistänyt surukirjallisuutta, sillä psykoanalyysiin kuuluu vahvasti ajatus puhumisen tervehdyttävästä vaikutuksesta. Toisaalta monilla kirjoittajilla on tarve vastustaa psykologian tarjoamia, normiksi muodostuneita selitysmalleja ja kirjoittaa oma tarinansa surusta.⁴⁵

Tärkeä syy kirjojen suosioon on varmasti myös omakohtaisten surukertomusten koskettavuus. Surukertomukset ovat kerrottavia, kokemuksellisia yksityiskohtia sisältäviä tarinoita, jotka synnyttävät empatiaa ja joihin moni pystyy samastumaan. *Option B*:n myyntiä lieenee kasvattanut Sandbergin asema julkisuuden henkilönä. Menestyneen yritysjohtajan avautuminen surustaan on omiaan herättämään uteliaisuutta sellaistenkin lukijoiden keskuudessa, joita kirjan pääteemat eivät muuten koskettaisi. *Surutyö* eroaa monessa suhteessa viime vuosien suosituista omaelämäkerrallisista tietokirjoista eikä ole missään vaiheessa ollut *Option B*:n kaltainen bestseller. *Surutyö* ja *Option B* on tarkoitettu oppaiksi, ja *Surutyötä* käytetään esimerkiksi Helsingin yliopistossa tenttikirjana.

Surukirjallisuutta on pidetty naisten lajina, mutta miehetkin kirjoittavat surustaan. Olisikin kiinnostavaa tutkia, eroavatko naisten ja miesten kirjoittamat surukirjat toisistaan. Mikä tekee Mäkelän *Valosta* arvostelijan mielestä ”ilahduttavan epämiehekkään”? Onko esimerkiksi Huovisen *Pojan kuolema* suorudessaan ”miehekäs”? Koska surua ei voi sovittaa yhteen muottiin, surukirjallisuudessa soisi olevan tilaa monenlaisille kertomuksille.

---

43. Kuusela 2018.

44. Dahlbom 2018.

45. Walter 2000, 111–112.